

**Józefa Brągiel, Bożena Matyjas,
Katarzyna Segiet, *Rodzina –
rodzicielstwo – odpowiedzialność.
Perspektywa pedagogiki społecznej*,
Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego,
Opole 2021, s. 198**

Problematyka rodziny nieustannie pozostaje w obszarze zainteresowań przedstawicieli i przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych. Ma ona również swoje tradycje w pedagogice społecznej, gdzie akcentuje się wzajemne wpływy jednostki i środowiska oraz konieczność działań służących optymalizacji warunków życia w perspektywie pełnego cyklu egzystencji jednostki: od dzieciństwa do starości. Istnieje wiele publikacji poświęconych tej tematyce, koncentrujących się i na systematyzacji wiedzy, i na rozwijaniu poszczególnych, analizowanych regularnie wątków, i na proponowaniu nowych, stanowiących odpowiedź na zmieniającą się rzeczywistość, pełną wyzwań, także w wymiarze rodzicielstwa. Kategoria „odpowiedzialności”, która pojawia się jako znacząca w recenzowanej publikacji, jest bardzo ważna, choć nie zawsze zauważana/doceniana/eksponowana. Tym bardziej na podkreślenie zasługuje zainteresowanie nią przez Autorki w kontekście rozważań o rodzinie.

Monografia *Rodzina – rodzicielstwo – odpowiedzialność. Perspektywa pedagogiki społecznej* autorstwa Józefy Brągiel, Bożeny Matyjas i Katarzyny Segiet składa się z trzech części, każda zawiera cztery rozdziały, a w ramach niektórych rozdziałów wyodrębniono także podrozdziały. Ich tytuły w pełni odpowiadają treściom w nich zawartym oraz podkreślają komplementarność całości pracy i jej spójność, zgodnie z zachowaniem logicznego następstwa poruszanych w nich zagadnień. Także tytuł publikacji, zawsze najogólniej charakteryzujący rodzaj pracy i będący, można rzec, swego rodzaju zapowiedzią i symbolicznym przewodnikiem dla czytelnika, klarownie i konkretnie sygnalizuje zawarte treści. Rozważania prowadzone są w sposób przejrzysty, na podstawie bogatej literatury (prace zwarte i artykuły). Na końcu znajduje się bibliografia, streszczenie w języku angielskim oraz nota o Autorkach, które – co warto podkreślić – specjalizują się w problematyce dziecka i rodziny oraz mają w swoim dorobku wiele publikacji z tego zakresu.

W pierwszej części książki Autorki analizują rodzinę jako przedmiot poznania naukowego na gruncie pedagogiki. Opisują różne wymiary funkcjonowania rodziny oraz akcentują jej społeczny charakter (procesy socjalizacji i wychowania dzieci, rodzina jako grupa i instytucja społeczna) i wskazują na wyodrębnienie w ramach pedagogiki (zwłaszcza pedagogiki społecznej) subdyscypliny określonej jako pedagogika rodziny. Jej przedmiotem zainteresowania są m.in. współczesne problemy rodziny, zagrożenia i wyzwania z tym związane, korelujące z przemianami społeczno-kulturowymi w wymiarze globalnym, w skali makro (zasady neoliberalizmu i ich wpływ na kondycję środowiska rodzinnego, np. indywidualizacja społeczeństwa, konsumpcjonizm, kult materialnego sukcesu, ale także mediatyzacja współczesności), które łączą się z przeobrażeniami wewnętrznymi rodziny, kształtującymi jej model, zmieniający się pod wpływem czynników ekonomicznych, politycznych,

moralnych i światopoglądowych. Podkreślają, iż z pedagogicznego punktu widzenia istotne jest definiowanie rodziny jako środowiska wychowawczego (przestrzeni życia i wychowania dziecka), które jednak we współczesnej pedagogice społecznej ulega pewnej reinterpretacji, co – jak zaznaczają – uwzględnione jest w prowadzonych rozważaniach. Zwracają uwagę na uwarunkowania realizacji przypisywanych rodzinie funkcji poprzez odwołanie się m.in. do typologii Mikołaja Winiarskiego i Stanisława Kawuli, z uzupełnieniem tej analizy o systemowe podejście do rodziny w pedagogice społecznej (w obrębie której dokonuje się diagnozy środowiska rodzinnego dziecka jako całości, z uwzględnieniem poszczególnych podsystemów i propozycją różnych form wsparcia w sytuacji dostrzeżenia nieprawidłowości w funkcjonowaniu rodziny). Istotną rolę odgrywają tu zasoby rodzinne, w kontekście pedagogiki społecznej utożsamiane z siłami społecznymi (Helena Radlińska) czy też obecnie z kapitałem społecznym. Autorki wskazują także na czynniki zagrażające funkcjonowaniu współczesnych rodzin, a tym samym powodujące ich destabilizację jako środowiska wychowawczego (m.in. problemy ekonomiczne i wszelkie kwestie z nimi związane, np. poszukiwanie pracy poza granicami kraju i wyjazd rodzica lub rodziców; konflikty skutkujące rozpadem rodziny; uzależnienia czy też wspomniana wcześniej mediatyzacja rodziny). W dalszej kolejności skupiają się na specyfice badań nad rodziną w pedagogice społecznej i przedstawiają przesłanki do badań empirycznych, orientacje metodologiczne (ilościową i jakościową) oraz brane pod uwagę konteksty (wychowawcze, opiekuńcze, socjalne, kulturowe, moralne i obyczajowe), ze wskazaniem pedagożek społecznych i pedagogów społecznych podejmujących te kwestie.

W części drugiej Autorki koncentrują swą uwagę na rodzicielstwie w kontekście przemiany ról, zaczynając od przywołania jego rodzajów i opisu atrybutów (np. nieodwracalność roli rodzicielskiej; procesualność, czyli rodzicielstwo jako proces dynamiczny; bezinteresowność). Wyjaśniają, na czym polega rodzicielstwo w wymiarze biologicznym, psychicznym i społecznym oraz czym charakteryzują się dwie odmienne postawy, jakie rodzice mogą przyjmować wobec dziecka: „być rodzicem” lub „mieć dziecko”. Następnie podkreślają znaczenie rodzicielstwa jako procesu wspólnego rozwoju rodzica i dziecka, wskazując, iż taka analiza jest możliwa dzięki orientacji *life-span* w psychologii. Odwołują się do trajektorii życia rodziny, czyli do charakterystyki jej życia przebiegającego zgodnie z etapami rozwoju (faza małżeńska pierwotna, faza rodzicielska z małym dzieckiem, faza rodzicielska szkolnego okresu dziecka, faza rodzicielska z dorastającym dzieckiem, faza rodzicielska z usamodzielniającym się dzieckiem, faza małżeńska wtórna). W dalszej części Autorki opisują role rodzinne i uwarunkowania zmian ich realizacji w ponowoczesności, wskazując między innymi na to, iż jednostki mogą przyjmować rozmaite postawy wobec pełnienia roli (można ją np. zaakceptować albo odrzucić, co niesie za sobą istotne konsekwencje). Zaznaczają, że przemiany rodziny o charakterze postmodernistycznym powodują, iż jej członkowie potrafią podchodzić w sposób niezwykle twórczy i nietuzinkowy do realizacji tych ról, nie zawsze będąc do tego odpowiednio przygotowani (wielość możliwych wzorów zachowań, mozaikowość życia, chaos informacyjny powodują, że można się zagubić – jak konstatują Autorki). Zwracają również uwagę na przemiany (na przestrzeni dziejów) w pełnieniu roli macierzyńskiej i ojcowskiej, które związane były z modyfikacjami standardów rodzicielstwa. Tę część kończy wskazanie nowych trendów w realizacji rodzicielstwa, w tym dostrzeganie przez rodziców podmiotowości dziecka i traktowanie syna/córki niemal partnersko czy też charakter dialogowy współczesnego wychowania rodzicielskiego (wsluchiwanie się w to, co komunikuje/sygnalizuje dziecko, rozmowa, tłumaczenie, wspólne ustalanie reguł). Przywołane jest również rodzicielstwo bliskości (i jego filary) oraz rodzicielstwo refleksyjne.

Część trzecia książki poświęcona jest odpowiedzialności rodzicielskiej i jej znaczeniu w procesie wychowania dziecka. Autorki zaczynają od wyjaśnienia, czym jest odpowiedzialność i poprzez jakie

cechy można ją opisać. Odwołują się do prawa, moralności, filozofii, wskazują teoretyczne konotacje pojęcia i przechodzą do właściwości odpowiedzialności rodzicielskiej, gdzie akcentują znaczenie antropologii pedagogicznej, zgodnie z którą jednostka to istota zdolna do bycia wychowywaną i tego wychowania potrzebującą. Podkreślają w opisywanym kontekście znaczenie wiary, nadziei i miłości, odnosząc się do rozważań Martina Bubera, Karola Wojtyły, Mieczysława A. Krąpca. Następnie wskazują na wzrost znaczenia odpowiedzialności za i wobec dzieci w świecie, który można opisać jako niepewny i borykający się z ciągłymi problemami rodzącymi zagrożenia, co może skutkować osłabieniem rodziny. To od rodziców niezmiennie oczekuje się zaangażowania w procesy socjalizacyjno-wychowawcze potomstwa wraz z właściwym – właśnie odpowiedzialnym – przygotowaniem go do pełnienia w przyszłości ról przypisywanych człowiekowi dorosłemu. Autorki podkreślają tu istotność procesu wychowania, czyli budowania relacji, wyjaśniania rzeczywistości, nazywania emocji i radzenia sobie z nimi, rozpoznawania i zaspokajania potrzeb itd. Akcentują znaczenie odpowiedzialnego wypełniania ról rodzicielskich (ukierunkowanego na dobro dziecka), związanych także z przyjmowanymi stylami wychowawczymi. Na zakończenie wyraźnie postulują konieczność wychowania do odpowiedzialności, opisują proces uczenia się odpowiedzialności jednostkowej (w kontekście szczególnie analizowanej socjalizacji) oraz zaznaczają potrzebę społecznej odpowiedzialności państwa za rodzinę (wsparcie w różnych obszarach życia rodzinnego, znaczenie polityki prorodzinnej).

Monografia *Rodzina – rodzicielstwo – odpowiedzialność. Perspektywa pedagogiki społecznej* autorstwa Józefy Brągiel, Bożeny Matyjas i Katarzyny Segiet stanowi ważne i potrzebne zarówno z pedagogicznego, jak i ogólnospołecznego punktu widzenia opracowanie. Podejmuje kwestie cały czas aktualne i wymagające ciągłych analiz. Publikację polecić można szerokiemu gronu odbiorców – związanych z pedagogiką, socjologią, psychologią, polityką społeczną, pracą socjalną, zarówno w wymiarze i teoretycznym, jak i praktycznym, oraz wszystkim zainteresowanym problematyką rodziny oraz wykazującym troskę o jej właściwe funkcjonowanie.

Kamila Słupska

ORCID: 0000-0003-4203-8544

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu